

«Tabu batzuk komikien bidez argituko dira»

... handitzen zarenean ikasiko duzu isilik egoteak ze min egin digun...

UXUE ALBERDI

Argazkiak: Dani Blanco

Feminismoa eta literatura. Noiz gurutzatu ziren zure barruan bi hitz horiek?

Literatura beti egon da nirekin, eta feminismoa nerabezaroan aurkitu nuen, sexualitateari lotuta. Sexu kontuetan hasi nintzenean jendartearen sexualitateari zegokionez moral bikoitza zegoela ikusi nuen, eta moral bikoitz horren alderik txarreana guri, emakumeoi tokatzen zitzaigula. Hasieran mutiko bilakatzeko saiatu nintzen. Duela gutxi topatu ditut garai hartako argazkiak, eta shocka izan da. Banuen sentsazio haren oroitzapena, nola nire emetasuna ezkatatzen saiatzen nintzen, baina ez nintzen argazkiekin oroitzen: mutikoa nintzen! Baina trabestismoa ez zen nirea, ez nuen neure burua trans kontuetan ikusten, eta orduan feminismoarekin konpondu nuen neukan ezinegona. Feminismora jo nuen eta, ordutik, bizitza osoan izan naiz feminista eta literaturazalea.

“Literatura femeninoa” izendapena despektiboki erabili izan da. Idazleek literatura idatzi nahi dute, ez literaturaren azpiatal bat...

Bai, hori hala da, eta gainera ulertzekoa da. “Literatura femeninoa” beti era despektiboan erabili da, eta inork ez du soinean mespretxuzko kutsua daraman ezer eraman nahi. Literatura femeninoa bigarren mailakotzat jo izan da beti. Kontua da arazoa ez dela terminoa, terminoari atxiki zaion mespretxuzko kutsua baizik. “Femenino” hitzak duen kutsu negatiboari aurre egiten badiogu bakarrik konponduko dugu arazo hau, gu geu, emakumezkook baikara bigarren mailakotzat hartuak, izan literaturan izan beste edozertan. Feministok beti izan gara femenino terminoarekin lan egitea-

ren aldekoak, gure lana ez da etiketa horien kontra jotzea izan, duten duintasuna, sakontasuna eta seriotasuna ezagutzea, azaltzea eta transmititzea baizik. Bere lekuan ipintzea.

Eider Rodriguezi irakurri genion maiz saiatu izan direla emakumezko idazleak beren izenabizenen ondotik emakume hitza mandeulia bailitzan uxatzen, idazle bat gehiago, idazle normal izan nahian. “Hemen eta orain idazle normal izateko gizonezko izan beharra dago”, baieztatzen zuen, ordea.

Jakina. Eta mandeuliarena etiketa horri jarri zaion zamatik dator. Baina mundu honetan guztia etiketatzen da, ez dago neutroa izateko aukerarik. Ez dago ezer neutrorik. Gizonezkoen mundua neutroa, unibertsala eta objektiboa dela saldu zaigu, baina ez da egia. Gizakiak garen heinean, subjektuak garen heinean ez gara objektiboak, ezinezkoa da. Objektibitatea da, hain zuzen, emakumezkook desautorizatze erabiltzen duten tresna. Eta desautorizazioaren aurrean kritikari, idazle edo sortzaile gisa azaltzen bazara, jai duzu, frustrazio per-

“Hasieran uste nuen Stockholm sindrome handia genuela Euskal Herriko emakumeok; gero konturatu nintzen beldur handia zegoela, eta geroago ohartu naiz garbikeria kontua dela”

Nortasun agiria

Josune Muñoz Bilbon jaio zen 1967an. Euskal filologoa da ikasketaz, baina formakuntza feministan eta literatur ikerketan ari da aspalditik. 2004an Skolastika jarri zuen martxan, emakumeek sortu izan duten literatura eta gaur egun sortzen ari direna biltzeko, ikertzeko, lantzeko eta irakasteko espazioa. Dokumentazio gunea eta liburutegia izateaz gain, bilgunea ere bada Skolastika. Emakumeak eta literatura ardatz dituzten hainbat ikastaro eskaintzen ditu Josune Muñozek, eta literatur kritikaria da. “Sareinak, feminismo literarioak” proiektuko kide ere bada. Azken urteotan emakumeek sorturiko komikiak aztertzen ari da buru-belarri.

• PERSONAIA •
Josune Muñoz

tsonaltzat, purrustadatzat hartuko baitute zure kexa. Feminista gisa bakarrik egin diezaiokegu aurre desautorizazioari, feminismoak ematen ditu indarra, talde eta babes sententzioa, tresnak eta beldur eza, nahiz eta mespretxu eta misoginia handiak jasan behar izan.

Kanonetik bereiztea da etiketa jartzea, baina zeintzuk dira literaturgintza kanonikoaren ezaugarriak?

Literatura kanonikoa, maisulanak —ez maistralanak—, adibide gisa jartzen diren liburu unibertsal horiek, gizonen liburuak dira. Eta gainera, ez edozein gizonenak. Gizon hori zuria, anglosaxoia, heterosexuala eta burgesa izan da gehienetan, eta jakina, gaiak, erak eta gainontzekoak beraiek ezagutzen dituztenak eta haien interesekoak izan dira. Emakumezkook ez dugu tokirik hor, objektu gisa baino ez. Gainera, kanona sortzeko ez da nahikoa gizonetako bat. Kanona lau gizonetako sortzen dute: idazleak, argitaratzaileak, kritikariak eta irakasleak. Idazleei bakarrik begiratzen badiegu kanon partziala ari gara aztertzen, kanon osoa ondo neurtzeko lau subjektu horiek hartu behar dira kontuan. Horrela ondo ikus-

ten da emakumezko idazle batek egin beharreko ahalegina eta gaintitu beharreko oztopoak, zeren kontra egin beharko duen kanona izatera iritsi nahi badu. Idazle izatea lortzea ez da nahikoa, haizealde izan behar dituzu argitaratzaileak, kritikariak eta irakasleak ere eta, askotan, aurkakoagoa izaten da kritikarien eta irakasleen jarrera, idazleena edo argitaratzaileena baino.

Zein zailtasuni egin behar die aurre intelektualitatean saiatzen den emakumeak?

Desautorizazioa da gure aurka erabiltzen duten baliabiderik eraginkorrena. Desautorizazio hori oso konplexua da, eta era gordinean edo xuabeen ematen da. Zenbat eta feministago agertu, orduan eta misoginia handiagoa jasoko duzu bueltan, alderantziz proportzionala izango da. Esango dizute feminista zarela, erradikala zarela, eta beraz zure iritzia ez duela balio, esajeratua, histerikoa eta partziala zarelako. Euskal kulturaren garbikeria handia dago, *dezentismo* handia. Oso dezentek, oso txukunak eta garbiak gara denok. Gugandik espero dena agertzen dugu publikoki. Eta emakumeak garen heinean, zer espero da gugandik? Zintzoak eta politak izatea; xuabe hitz egitea; kontrako iritzirik ez ematea; maitekiro, lagun agertzea...

Emakume guztiok jasan ditugu gure aurkako erasoak, zirkulu txikietan kontatzera ausartzen garenak, baina kanpora begira garbikeria handia egoten da, ez ditugu kontatzen. Hasieran uste nuen Stockholm sindrome handia genuela Euskal Herriko emakumeok; gero konturatu nintzen beldur handia zegoela, eta geroago ohartu naiz garbikeria kontua dela. Hori euskal kultura osoan ikusi dut, bai emakumeengan bai gizonetakoengan. Oso penagarria da dagoen azpijokoa, azpijoko horren ezagutza eta salaketa eza. Ez dakit inoiz euskal kulturaren dagoen zikinkeria garbituko den, orain arte garbikeriaz tratatu da guztia: dena oso garbi dago, baina denok dakigu ezetz. Eta hori boz gora esan behar dugu. Nik nire arloan emakumei emakume izatearren ematen zaigun tratua, matxismoa eta misoginia itzela salatuko ditut. Esan egin behar da, hori baita euskal kulturaren duen zulo handia. Hortik energia handia joaten da. Gainera, garbikeria horren ondorioz, kulturaren saiatzen diren emakume gazteek ez dute ikusten beren aurka martxan dagoen mekanismo pila, eta “normalak”, “neutroak” balira bezala idazten dute, egiten dute bertsotan...

Erasoek ez zaituzte beldurtzen?

Skolastikak berak ematen didan indarra dut eta, batez ere, askatasun osoa. Salbuespenak salbuespen, beldurra da, batez ere, Euskal Herriko emakumeok isiltzen gaituena. Nik ez dut nire lanpostua galtzeko beldurrik, zorionez, urte hauetan arrakasta handia izan dut: eskaera eta ikasle propioak ditut, gero eta gehiago. Horregatik hitz egin dezaket, sistematik kanpo nabilelako. Sistema barruan egongo banintz ni ere isilago nengoke. Hala ere, gero eta gehiago dira sistema barruan egonagatik argi hitz egiten duten emakumeak. Ni ez naiz gai hau landu duen bakarra izan. Lehenago, Itxaro Borda, Linda White, Laura Mintegi, Inma Errea, Gema Lasarte... izan ziren, eta orain indarrez datoz Ira-txe Retolaza, Amaia Alvarez Uri...

Emakumeen eskubideetan aurrerapen handiak izan ditugula aipatzen da sarri. Hori islatzen al da literaturan?

Nik datu objektibo bat ematen dut beti. Duela hamabi urte hasi nintzen euskal literaturan emakume idazleen ehunekoa zein zen aztertzen, eta garai hartan %12 ziren emakumezko idazleak. Urteak aurrera %12, %10, %11, %9... gorabehera txikiak izan ditu zifra horrek, eta azkeneko bi urteetan %15 izan dira. Hamabi urtetan %12tik %15 izatera pasa gara. Alde handia iruditzen zaizu? Jendarteko zurrumurrua da oso lorpen handiak egin ditugula, baina begira, datu objektiboek ezetz esaten dute.

Zergatik ez dira datu horiek publiko egiten?

Lehen aipaturiko garbikeriaren adibide bat emango dizut. Nik beti aipatzen ditut datu hauek: hitzaldietan, elkarrizketetan, ikastaroe-tan... Zifra oso esanguratsua da, eta ni urtetan saiatu naiz datua Jon Kortazarri helarazten. Duela bi urte aurrez aurre izan nuen eta, gainera, emakumezkoen literaturari buruzko ekitaldi batean. Eta galdera egin nion: "Jon, zuk

"Kanona sortzeko ez da nahikoa gizonezko bat. Kanona lau gizonezko sortzen dute: idazleak, argitaratzaileak, kritikariak eta irakasleak"

badakizu gaur egun emakumeok ehuneko zenbat garen euskal literaturan?" "Itxaron, itxaron...", esan zidan, altxa eta joan egin zen. Fisikoki. Ez entzuteko. Joan egin zen. Hori desautorizazio hutsa da, ez entzun nahia, eta ez entzuteko alde egin behar badut, banoa. Hori da Euskal Herrian ematen den desautorizazio modurik argiena.

Virginia Wolfek 1928an idazteko gela propio bat eskatzen zuen. Zer behar dute oraingo emakume idazleek idazle izan ahal izateko?

Gela propioa, berdin-berdin. Gela propioa, diru propioa, pentsamolde propioa... eta taldean lan egitea. Lan kulturaletan oso isolaturik ibili gara Euskal Herrian eta gure taldea topatu behar dugu, ze norberak bere kabuz lan egitea

oso ondo dago, baina badaude zenbait gauza taldeka baino lortu ezin daitezkeenak. Bestalde, inportantea da eredu batzuei buelta ematea ere, gaur egungo ereduak ez baitira jasangarriak. Esparru publikoan aritu direnak gizonak izan dira orain arte, eta beraien eredu era-man dute alor horretara, eta eredu

horren barruan gizonak ez zeukaten etxeko lanik, ez zaintzarik... Baina guk bai, baditugu, eta arlo publikoan orain arte egon den eredu guretzat ez da baliagarria. Beraz, eredu bera da kuestionatu behar duguna, osterantzean, zer edo zer handia sakrifikatu behar izango dugu. Eta handia diodanean diot amatasuna, edertasuna, osasuna, zoriontasuna...

Esanak esan, Euskal Herrikoa gizarte matriarkala izan dela entzuten dugu maiz. Sekula existitu al da matriarkaturik hemen?

Nik behin eta berriro esaten dut Euskal Herrian ez dela sekula matriarkaturik izan eta, gainera, matriarkatua egon dela sinesteak kalte handia egin digula emakumeoi, batez ere, gure benetako boterea ez dugulako sekula ondo neurtu. Matriarkatua egon dela sinesten badugu gure boterea kristorena dela sinesten dugu

gure!
artean!
euskaraz

BFA
DFB

Bizkaiko Foru Aldundia
Deputación Foral de Bizkaia

eta ez da egia, gure boterea ez da sekula kristorena izan. Lehenbailehen errebisatu beharreko kontzeptua da matriarkatuarena.

Azken urteotan emakumeek egindako komikiak eta eleberri grafikoak aztertu dituzu. Zergatik dira lan hauek bereziki interesgarriak?

Oso berritzaileak, modernoak, apurtzaileak, freskoak eta indar handikoak direlako, eta irudia dakartelako. Komikiak primeran islatzen du emakumeen begirada, irudien bitartez hitzen bidez baino askoz hobeto islatzen da.

Gehienek izaera autobiografikoa azpimarratu ohi da. Zergatik dute emakumezko sortzaileek beren buruaz hitz egiteko beharra?

Orain arte ezin izan dugulako egin, historikoki ase gabeko premia da. Mundua nork kontatu du? Kanonak, beraz, gizonezkoek. Lehen aipatu gisako gizonezkoek. Kontatzeko hainbat era egon badira ere, era bakar horrek hartu du unibertsaltasuna beretzat. Kritika tradizionalak, kritika matxistak betidanik erabiltzen duen aurreiritzizko diskurtsoa dago hor: gizonezkoek mundua kontatzen dutenean mundua kontatzen dute; emakumezkoek mundua kontatzen dutenean beren mundua kontatzen dute. Nahita sorturiko aurreiritzia da, guztiz intenzionala. Nitasun handia dago emakumeen lanetan, baina lan horiek osotasunean aztertuz gero, gehienetan nitasunetik gutasunera doan bidea ikusten da. Hori literaturan ahots narratiboaren teknika bat da, anplifikatzea izena duena, zabaltzea, handitzea. Nitik gura. Marjane Satrapik primeran egiten du *Persepolis* komikian. Liburuaren hasieran dio: *Nire istorioa kontatuko dut*. Baina bere istorioaren bidez bere familiaren istorioa kontatzen du, bere familia kokatzen den gizarte mailaren istorioa, Irango gizarte osoaren istorioa. Azkenean, Irango Historia kontatzen du bere istorioaren bidez. Esan digute, eta guk sinetsi, Historia kontatzeko oso istorio handiak kontatu behar direla, eta ez da egia! Historia handia istorio txikietan ere badago, eta guk oso ondo dakigu istorio txikiak kontatzen. Istorio txiki horiei berez duten handitasuna eman behar zaie.

Komiki hauetariko gehienak zuri-beltzean eginak dira. Zergatik?

Batzuetan istorioak oso beltzak direlako. Komikiaren bitartez emakumeok jasotzen ari garen jarrerarik misoginoenak ere kontagarriak direla frogatu dugu. Kontatzeko zailak diren istorioak ez dira hain zailak irudikatzen. Hor

AZKEN HITZA Ama eta idazle?

“Hasieran nire ikerketa ez zen ofiziala, arrazoi pertsonalengatik hasi nintzen gai hau lantzen. ‘Nola egin dezaket emakume eta ama izanda idazle ere izateko?’, galdetzen nion neure buruari. Emakumezko idazle arrakastatsuen biografiak miatzen hasi nintzen, ikertzen, bakoitzaren baliabideez, aukerez eta eurez gehiago jakiteko, eta konturatu nintzen nik nahi nuena ia ezinezkoa zela, ikerturiko emakume bat bera ere ez baitzen ama. Alde bat sakrifikatu behar zela ulertu nuen, edo ordura arte behintzat sakrifikatu izan zela. Biak batera izatekotan berritzailea izan beharko nuen”.

dago *Quiéreme bien* [maita nazazu ondo], Rosalind B. Penfold-ena. Egileak, tratu txarrak jasaten ari zen bitartean, irudiak egiten zituen, eta kutxa batean gordetzen. Tratu txarren istorio beltz hori pasa zenean, terapia bat egin zuen eta terapeutari marrazturiko irudien berri eman zion. Orduan berreskuratu zituen, eta irudiek bizi izandakoa zeinen ondo islatzen zuten ikusi zuen. Irudi haiek bat-batekotasuna zuten: jaso eta esan, irudietan ipini. Terapeutak irudi haiek ordenatzeko esan zion, eta istorio baten moldean sartzeko. Horrela konturatu ziren komiki baten aurrean zeudela. Lan hauek oso onak dira isilpean, ilunpean dauden gaiak argitaratu ateratzeko.

Etxea, babesaren metaforatzat ikusi izan duguna, mehatxuzko espazioa da komiki hauetako askotan.

Bai, nahiko engainaturik ibili gara espazio pribatua dela eta. Sehaska

kantetan espazio pribatua toki segurua zela irakatsi ziguten: kanpoan arriskua, etxean babesa. Eta maiz kontrakoa izan da. Hainbat kasutan etxean jazo dira tratu txarrak, bortxaketak, intzestuak, sexu abusuak... Hainbat arazo sozial, hainbat drama etxeetan bizi dira: alkoholismoa, drogamenpekotasuna... Hori guztia kontatu egiten da komiki hauetan, oso era gordinan, gainera. Horren adibide garbiena *La muñequita de papá* (aitaren panpina) liburua da, Debbie Drechsler-ena. Primeran islatzen du etxe barruko giroa: beldurra, amesgaiztoak, asfixia, gaua... Binetetan ez dago arnasa hartzeko lekurik. Etxe barruko irudietan ez dago airerik, baina kanpoaldea ere berdin irudikatzen du, batek infernua barruan daramanean, edonora eramaten baitu. Komiki hauetan hiria ere mehatxuzko espazioa da. Egia da feministok kalea gurea ere badela aldarrikatzen dugula, baina arriskuak ikusten ditugu bazter guztietan. Komikia gure munduaren erakusleiho izan da. Roberta Gregory-ren *El putón* [putatzarra] eta Phoebe Gloeckner-en *Vida de una niña* [Neskatila baten bizitza] komikietan, adibidez, hippyen garaian, underground eta kontrakultura mugimendua eman zenean emakumeek jasan zituzten ekintza larriak kontatzen dira: drogaturik zeuden bitartean jasandako bortxaketak, abortu ilegalen testigantza gogorak... Orain, komikiaren bitartez oso gordeta zeuden emakumeen bizipen historikoak ari dira azaleratzen. Tabu batzuk komikien bidez argituko direla uste dut. ■

www.argia.com/argia-astekaria
helbidean, elkarrizketaren bertsio luzea.